

ระดับชาติ

ด้านพุทธศาสนาและปรัชญา

ห้องประชุมย่อยที่ ๕ ห้อง ๔๐๗

อาคาร ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธमाจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)

National Conference Group 05 : Buddhist Studies and Philosophy

(Room 407)

ผู้ทรงคุณวุฒิ :

๑. ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

แนวคิดเกี่ยวกับอริยสัจ ๔ ตามหลักพุทธปรัชญา

The Concept Of The Noble Truth In Buddhist Philosophy

ดร. เสรี ศรีงาม*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของอริยสัจ ๔ เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักอริยสัจ ๔ และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของอริยสัจ ๔ กับหลักธรรมอื่น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา อนุมติ รวมทั้งตำราเอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ผลของการศึกษาพบว่าอริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ถือเป็นหัวใจศาสนา เพราะหลักธรรมทั้งหมดที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอน อริยสัจ ๔ มีความสำคัญมาก ดังที่พระสารีบุตรได้แสดงไว้ว่า อริยสัจ ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและการแก้ไขปัญหานั้น ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคนอยู่ การแก้ไขปัญหานั้นจะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้นๆ แล้วดับที่เหตุนั้นด้วย.

คำสำคัญ: หลักพุทธปรัชญา, อริยสัจ ๔

Abstract

This article aims to study the importance of the noble truths, the analytical of the noble truths, and the relation between the noble truths with the principle of another Dhamma. The outcome of the study show that, the noble truth is the principle of Dhamma which the Buddha was the enlightenment and this it is the important of Buddhism, because all the Dhamma which the Buddha was showed, the noble truth has the important as PhraSareebutta was showed that, the four noble truths were about the problem of life and that the method of problems. The suffering is the problem of life which all one must meet it. The method of problems of life will be going on with the follow reason and knowledge or going on the right way in the cause of suffering and the cessation of suffering that same.

Keywords: The Principle of Dhamma, The Four noble truth

* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๑. บทนำ

อินเดียในสมัยอดีตกาล ย้อนหลังกลับไปประมาณ ๒๖๐๐ ปีก่อน เกิดแนวคิดพุทธปรัชญาเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงพระชนม์อายุได้ ๒๙ พรรษาพระองค์ได้เสด็จออกประพาสอุทยาน ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ ได้แก่ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ทำให้พระองค์คิดว่า คนทั้งหลายล้วนต้องประสบการเกิด แก่ เจ็บ และตายไม่มีใครรอดพ้น และคิดว่าการออกบวชจะช่วยให้พ้นทุกข์ได้ พระองค์จึงเสด็จออกบวชในคืนนั้นโดยมีม้ากัณฐกะ และมีนายฉันทะเป็นผู้ติดตามและบวชที่ฝั่งแม่น้ำอนโฆมา เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะผนวชแล้ว ได้ไปศึกษาอยู่ในสำนักอาหารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบสรามบุตร ศึกษาจนสำเร็จก็ไม่พบทางพ้นทุกข์ จึงเสด็จไปแสวงหาธรรมที่อื่นต่อไป ต่อมาพระองค์ได้บำเพ็ญทุกรกิริยากลั่นลมหายใจเข้าออก อดอาหารจนพระวรกายผ่ายผอม ก็ยังไม่พบหนทางพ้นทุกข์ จึงทรงเลิกวิธิตรมานร่างกายเป็นเหตุให้ปัญญาวิเศษที่เฝ้าปรนนิบัติอยู่เห็นว่าพระองค์ทรงเลิกบำเพ็ญเพียรแล้วจึงได้พากันหนีไปอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสีพระสิทธัตถะได้กลับมาเสวยอาหารเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง แล้วบำเพ็ญเพียรด้วยการนั่งสมาธิ ทำจิตให้เกิดสมาธิแน่นแน่ พิจารณาความเป็นไปของธรรมชาติจึงเกิดความรู้แจ้งตรัสรู้ ญาณ ๓ ดังลำดับได้ดังนี้

๑) บุปเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้เป็นเหตุให้ระลึกถึงขั้นที่เคยอาศัยอยู่ในอดีตได้ คือระลึกชาติได้

๒) จุตูปปาตญาณ ความรู้ในจุดเกิดและอุบัติเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เรียก ทิพพจักขุญาณ หรือ ทิพยจักขุญาณ บ้าง

๓) อาสวักขยญาณ ความรู้ในการกำจัดอาสวกิเลส คือรู้แจ้งอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ถือเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ ณ ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เมื่อวันที่ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ขณะที่มีพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา

ความสำคัญของอริยสัจ ๔

อริยสัจเป็นหัวข้อธรรมสำคัญอย่างยิ่งหัวข้อหนึ่งในหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธเจ้า จะเห็นได้จากหลักฐานต่อไปนี้

๑. พระพุทธเจ้าทรงปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ เพราะทรงรู้แจ้งในอริยสัจ ความข้อนีปรากฏอยู่ในธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ที่ทรงแสดงเป็นครั้งแรกแก่ปัญญาวิเศษนั่นเอง

๒. ทรงยกย่องพระสารีบุตรให้เป็นพระธรรมเสนาบดีคือแม่ทัพธรรม ทรงให้เหตุผลว่า เพราะพระสารีบุตรสามารถแสดงธรรมจักรซึ่งมีอริยสัจ ๔ เป็นแกนกลางได้เสมอพระองค์ไม่มีพระสาวกรูปใดจะทำได้เทียมถึง แสดงว่าทรงถือเอาอริยสัจ ๔ เป็นมาตรฐานวัดความสามารถของพระสาวกในเรื่องการแสดงธรรม

๓. พระสารีบุตรเองได้แสดงไว้ว่า อริยสัจ ๔ เป็นที่รวมลงแห่งธรรมที่เป็นกุศลทั้งหลายเหมือนรอยเท้าช้างใหญ่กว่ารอยเท้าสัตว์บกทุกชนิด เอรอยเท้าของสัตว์ทุกชนิดมาใส่ในรอยเท้าช้างได้ฉันใด ธรรมชาติที่เป็นกุศลทุกอย่างรวมลงในอริยสัจ ๔ ได้ฉันนั้น

๔. เมื่อพูดให้ใกล้เข้ามาถึงชีวิตของคนเราทุกคน อริยสัจ ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและการแก้ไขปัญหานั้น ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคนอยู่ การแก้ไขปัญหาชีวิตจะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้นๆ แล้วดับที่เหตุ ปัญหาจึงจะคลี่คลายหรือดับลง วิธีการของอริยสัจเป็นแนวทางแห่งการแก้ปัญหาชีวิตทุกๆ อย่าง^๖

อริยสัจ ๔ มีความสำคัญมาก จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาเสมอๆ คือหลังจากพอกจิตของสาวกหรือผู้ฟังให้สะอาดพอสมควรด้วยอนุပ္พพิภพแล้วก็จะทรงใช้อริยสัจเป็นน้ำสุดท้าย ปรากฏว่าได้ผลทุกครั้งไป^๗ เช่น หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้วได้แสดงธรรมโปรดปัญญวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ถือว่าเป็นเทศนาถ้อยคำแรกของพระพุทธเจ้าชื่อว่าธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีเนื้อความที่กล่าวถึงทางสุดโต่ง ๒ อย่าง คือ (๑) กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (๒) อตถกิลมณานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ แล้วทรงแสดงอริยสัจ ๔ คือความจริงของพระอริยะอันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ปรินิพพาน^๘

สรุปความสำคัญของอริยสัจ ๔ ว่าพระพุทธเจ้าทรงปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ เพราะทรงรู้แจ้งในอริยสัจ ทรงยกย่องพระสารีบุตร เพราะพระสารีบุตรสามารถแสดงธรรมจักรซึ่งมีอริยสัจ ๔ เป็นแกนกลางได้เสมอพระองค์ พระสารีบุตรเองได้แสดงไว้ว่า อริยสัจ ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและการแก้ไขปัญหานั้น ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคนอยู่ การแก้ไขปัญหาชีวิตจะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้นๆ แล้วดับที่เหตุ อริยสัจ ๔ มีความสำคัญมาก จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาเสมอๆ

อริยสัจหมายถึง ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงอันประเสริฐที่ทำให้บุคคลเป็นพระอริยะ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ซึ่งมีอยู่ในโลกและในศาสนาต่างๆ ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นพระอริยะเพราะเป็นสัจจะที่ทำให้สำเร็จความเป็นพระอริยะ เพราะสัจจะเหล่านั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้จำเพาะด้วยพระองค์เอง อริยสัจ ๔ เกิดจากการแสวงหาทางที่จะพ้นทุกข์ของเจ้าชายสิทธัตถะ แล้วทรงค้นพบทางที่จะบรรลु

^๖ วคิน อินทสระ, **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕-๑๖.

^๗ วคิน อินทสระ, **อริยสัจ ๔**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๗), หน้า ๓๑.

^๘ ดูรายละเอียดใน วิ. ม. ๔/๑๓/๒๐.

ธรรมจากการแสวงหาด้วยวิธีการต่างๆจากสำนักอาหารดาบสและอุทกดาบสเมื่อไม่ใช่ทางที่จะตรัสรู้ได้จึงทรงบำเพ็ญเพียรด้วยการทรมานตนสุดท้ายทรงค้นพบด้วยการดำเนินตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือการดำเนินการตามทางสายกลาง แล้วจึงทรงตรัสรู้อรุณวิสัย ๔ พระสารีบุตรเองได้แสดงไว้ว่า อรุณวิสัย ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและการแก้ไขปัญหานั้น ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคนอยู่ การแก้ไขปัญหาวินัยจะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้นๆ แล้วดับที่เหตุ อรุณวิสัย ๔ มีความสำคัญมาก จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาเสมอๆ กิจที่ต้องทำในอรุณวิสัยแต่ละข้อ รวมความแล้วได้ ๓ ประเด็น คือ ๑) สัจจญาณ คือธรรมที่ควรรู้ ๒) กิจญาณ คือธรรมที่ควรละ และ ๓) กตญาณ คือธรรมที่ควรเจริญ

หลักของอรุณวิสัย ๔ ความทุกข์ หมายถึงสภาพที่ทนได้ยาก สภาวะบีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานขันธ ๕ ก็เป็นทุกข์^๔ ทุกข์คือความไม่สบายกายไม่สบายใจต่าง ๆ พระองค์ทรงพบความจริงว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนตกอยู่ในความทุกข์ จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ กษัตริย์มหาเศรษฐี ประธานาธิบดี เป็นนายก หรือแม่ที่สุจริตเป็นพระภิกษุสงฆ์ก็มีทุกข์ทั้งนั้น ต่างแต่เพียงว่าทุกข์ของใครจะมากหรือน้อยเท่านั้น ต่างแต่เพียงว่าทุกข์ของใครจะมากหรือน้อยเท่านั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแยกแยะให้เห็นว่า ความทุกข์นั้นมี ๑๑ ประเภทด้วยกัน แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ^๕ ได้แก่

๑) สภาวะทุกข์ คือทุกข์ประจำ เป็นความทุกข์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นสภาพธรรมดาของสัตว์ ซึ่งเมื่อเกิดแล้วต้องมีทุกข์ชนิดนี้มี ๓ ประการ

๒) ปกิณณทุกข์ คือทุกข์จร เป็นความทุกข์ที่เกิดจากจิตใจที่หย่อนสมรรถภาพ ไม่อาจทนต่อเหตุภายนอกที่มากกระทบตัวเราได้ ผู้มีปัญญารู้จักฝึกควบคุมใจตนเอง สามารถหลีกเลี่ยงทุกข์ชนิดนี้ได้ ทุกข์จรนี้มีอยู่ ๘ ประการ

สมุทัยคือเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าที่เรามีความทุกข์นั้นสาเหตุเกิดมาจากกิเลสที่มีอยู่ในจิตใจ และพระองค์ได้บัญญัติศัพท์ซึ่งเรียกว่าตณหา คือความทะยานอยากในใจของเราซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอสอาร์พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๕.

^๕ สรเมธี วชิรปรากฏ, ขาดิภพมิจจิง ขาดิหน้าคุณจะได้เกิดเป็นอะไร, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๔.

นิโรธ คือความดับทุกข์ หมายถึงสภาพใจที่หมดกิเลสแล้วโดยสิ้นเชิง ทำให้หมดตัณหาจึงหมดทุกข์ มีใจหยุดนิ่งสงบตั้งมั่นอยู่ที่ศูนย์กลางกายมีความสุขล้วนๆ^๖ นิโรธ มีสภาพเป็นผล ซึ่งเกิดจากมรรค ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการคิด พูด ทำที่ดี นิโรธ คือ ความสิ้นสุดปัญหา หรือความสิ้นสุดแห่งทุกข์ หรือ ดับทุกข์ หรือ นิพพาน หรือ หลุดพ้น จากวงเวียนกรรม หรือ วงจรอุบาทว์ เป็นสภาพจิตใจที่อุเบกขา และว่างอย่างยิ่งจนบางครั้งเรียก สุญญตา

มรรค คือวิธีปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ พระพุทธองค์ทรงเป็นเหมือนแพทย์ผู้ชำนาญ เมื่อทรงเห็นเหตุที่ทำให้เกิดโรค เหตุที่เกิดทุกข์ชัดเจนแล้วก็ทรงสอนเราว่า ที่เราป่วยเราทุกข์ก็เพราะเจ้าตัณหา ซึ่งเปรียบเหมือนเชื้อโรคนี่เอง ถ้าต้องการหายจากโรคก็ต้องกำจัดเจ้าเชื้อโรคนั้นให้หมดไป โดยพระองค์ทรงมอบยาดีไว้ให้เราใช้กำจัดเชื้อโรคนั้นด้วย ซึ่งก็คือมรรค ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้ใจหยุดนิ่งและสามารถปราบทุกข์ได้^๗ โลกุตตรมรรคซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ นั้น เรียกว่า มัคคสังขจะ^๘ มรรค ๘^๙ จำแนกได้ดังนี้

๑. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ
๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
๓. สัมมาวาจา การเจรจาชอบ
๔. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ
๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
๖. สัมมาวายามะ พยายามชอบ
๗. สัมมาสติ ความระลึกชอบ
๘. สัมมาสมาธิ ความตั้งจิตมั่นชอบ

๒. อริยสังขที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงอริยสังขนั้นมีอยู่มาก แต่ในที่นี้ขอเสนอนำอริยสังขที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเพียงบางส่วนเท่านั้น ดังนี้

ในพระวินัยปิฎกนี้ได้กล่าวถึงอริยสังข ในการแสดงพระธรรมเทศนา เช่น ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ พระวินัยปิฎก มหาวรรค ปัญจวัคคียกถา ว่าด้วยทรงแสดงอัมมจัก

^๖ สรเมธี วชิรปราการ, *ชาติภพมีจริง ชาติหน้าคุณจะได้เกิดเป็นอะไร*, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๔.

^๗ สรเมธี วชิรปราการ, *ชาติภพมีจริง ชาติหน้าคุณจะได้เกิดเป็นอะไร*, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๔.

^๘ นายพลตรี พระยาสรกิจพิศาล (ดาร์ริห์อมาตยกุล), *ขยายทางสู่ความสุข*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๗.

^๙ buddha4u.มรรคมืองค์ ๘ หรือทางสายกลาง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.buddha4u.org/index.php> [๕ กันยายน ๒๕๕๕]

กับปวัตตสูตร^{๑๐} โปรดปัญญาจักขีย์ เนื้อความได้กล่าวถึงทางสุดโต่ง ๒ อย่าง บรรพชิตไม่ควรเสพแล้วทรงแสดงทางสายกลางคือมีขณิมาปฏิบัติที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิบัติหาก่อให้เกิดจักขุ^{๑๑} ก่อให้เกิดวิญญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน แล้วทรงแสดงอริยสัจ ๔^{๑๒}

ในพระสูตรต้นตระปิฎกนี้ ได้กล่าวถึงอริยสัจ ๔ ในลักษณะการแจกแจงหัวข้อธรรมของอริยสัจในแต่ละข้ออย่างละเอียด ดังรายละเอียดดังนี้

๑) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๙ สังยุตตนิกาย มหาวรรค สัจจะสังยุตได้ประมวลเรื่องอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น ในสมาธิสูตร ได้กล่าวว่าเรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ ภิกษุผู้มีสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง รู้ชัดอะไรตามความเป็นจริงคือ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี่ทุกข์นี่ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) นี่ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์)’ เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ ภิกษุผู้มีสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงทำความเพียรเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา^{๑๓}”

๒) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๑ ขุททกนิกายปฏิสัมภิทามรรค ได้แสดงไว้ในสังจคาถาบทตั้งสุภาสิตแสดงความจริงคืออริยสัจ ๔ ประการ พร้อมด้วยอธิบายโดยละเอียด เช่นในปฐมสูตรต้นตนิทเทส ในสูตรที่ ๑ ความว่า สัจจะสังจะ ๔ ประการ เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น สัจจะ ๔ ประการ อะไรบ้างคือ (๑) สัจจะว่านี่ทุกข์ เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น (๒) สัจจะว่านี่ทุกขสมุทัย เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น (๓) สัจจะว่า นี่ทุกขนิโรธ เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น (๔) สัจจะว่า นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น ภิกษุทั้งหลาย สัจจะ ๔ ประการนี้แล เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น^{๑๔}

ในพระอภิธรรมปิฎกนี้ได้กล่าวถึงอริยสัจ ๔ ในลักษณะขององค์ธรรม เช่น

๑) ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๕ อภิธรรมปิฎกวิภังค์ สัจจะวิภังค์ ได้กล่าวถึงอริยสัจในการแจกแจงหัวข้อธรรม เช่น ได้กล่าวถึงทุกขสัง^{๑๕} ความว่าบรรดาอริยสัจ ๔ นั้น ทุกขอริยสัจเป็นโดนชาติเป็นทุกข์ ขราเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์ โสกะ ปรีทเวชะ ทุกขะ โทมณัส อุปายาส เป็นทุกข์ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็น

^{๑๐} ส.ม. ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๗/, ขุ.ป. ๓๑/๓๐/๓๕๘

^{๑๑} จักขุ ในที่นี้หมายถึงปัญญาจักขุ (วิ.อ. ๓/๑๓/๑๗)

^{๑๒} คุรายละเอียดใน วิ, ม, (ไทย)

^{๑๓} คุรายละเอียดใน ส. ม. (ไทย), ๑๙/๑๐๗๑-๑๒๐๑/๕๘๓-๖๕๗

^{๑๔} คุรายละเอียดใน ขุ.ปฎิ. ๓๑/๘-๑๖/๔๒๗-๔๔๒

^{๑๕} คุรายละเอียดใน อภิ.วิ. ๓๕/๑๘๙-๒๑๘/๑๖๓-๑๖๙

ที่รักเป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ^{๑๖} เป็นทุกข์^{๑๗} บรรดาทุกข์ของอริยสัจนั้น ชาติ เป็นไฉน ความเกิด ความเกิดพร้อม ความหยั่งลง ความบังเกิดเฉพาะ ความปรากฏ แห่งขันธ ความได้อายตนะ ในหมู่อัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ชาติ^{๑๘}

๒) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๘ อภิธรรมปิฎก ยมก สัจจยมก ได้แสดงหลักธรรมไว้เป็นคู่ เช่น ในปทโสธนวาร ความว่า

ทุกข์ เป็นทุกข์สังข์ใช้ใหม่	ทุกข์สังข์ เป็นทุกข์ใช้ใหม่
สมุทัย เป็นสมุทัยสังข์ใช้ใหม่	สมุทัยสังข์ เป็นสมุทัยใช้ใหม่
นิโรธ เป็นนิโรธสังข์ใช้ใหม่	นิโรธสังข์ เป็นนิโรธใช้ใหม่
มรรค เป็นมรรคสังข์ใช้ใหม่	มรรคสังข์ เป็นมรรคใช้ใหม่ ^{๑๙}

สรุปความว่า ความทุกข์ หมายถึงสภาพที่ทนได้ยาก คือทุกข์ในขันธ ๕ พระพุทธองค์ได้ทรงแยกแยะให้เห็นว่า ความทุกข์นั้นมี ๑๑ ประเภทด้วยกัน และแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ สมุทัยคือเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย ได้แก่อัตถะ คือความทะยานอยากในใจของเราซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท นิโรธ คือความดับทุกข์ หมายถึงสภาพใจที่หมดกิเลสแล้วโดยสิ้นเชิง ทำให้หมดอรรถาธิบายแห่งทุกข์ ที่เรียกว่า นิพพาน มรรค คือวิธีปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ มี ๘ ประการ ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงอริยสัจทั้ง ๓ ส่วนคือ (๑) พระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึงในลักษณะการแสดงพระธรรมเทศนา (๒) ในพระสุตตันตปิฎก ได้กล่าวถึงอริยสัจในลักษณะการแสดงรายละเอียด (๓) ในพระอภิธรรมปิฎกนี้ได้กล่าวถึงอริยสัจ ๔ ในลักษณะการแจกแจงหัวข้อธรรม

๓. อริยสัจกับไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์เป็นธรรมะที่ทำให้เป็นพระอริยะ (อริยกรธรรม) แปลว่า ลักษณะ ๓ ประการ หมายถึงสามัญลักษณ์ คือ กฎธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวง ไตรลักษณ์แปลว่า "ลักษณะ ๓ อย่าง" หมายถึงสามัญลักษณ์หรือลักษณะที่เสมอกัน หรือข้อกำหนดหรือสิ่งที่มีประจำอยู่ในตัวของสังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ๓ อย่าง ได้แก่

๑) อนิจจตา (อนิจจลักษณะ) - อากาศไม่เที่ยง อากาศไม่คงที่ อากาศไม่ยั่งยืน อากาศที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไปอากาศที่แสดงถึงความเป็นสิ่งไม่เที่ยงของขันธ.

^{๑๖} อภิธัมมัตถวิ. ๒๒๗

^{๑๗} วิ.ม. ๔/๑๔/๑๔, ม.ม. ๑๒/๕๑/๖๖, ม.อ. ๑๔/๓๗๓/๓๑๗, ชุ.ป. ๓๑/๓๓/๓๘, อภิ.วิ.อ.

๑๘๐/๑๐๐

^{๑๘} ที่.ม. ๑๐/๓๘๗/๒๖๑, ม.ม. ๑๒/๕๓/๖๗, ม.อ. ๑๔/๓๗๓/๓๑๗, ส.นิ. ๑๖/๒/๓, ชุ.ป. ๓๑/๓๓/๓๘, อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๕/๑๖๓

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน อภิ.ย. (ไทย) ภาค ๑, ๓๘/๑-๑๗๐/๓๕๒-๔๔๕

๒) ทุกขตา (ทุกขลักษณะ) - อาการเป็นทุกข์อาการที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว อาการที่กดตันอาการฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัวเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ อาการที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัวอาการที่แสดงถึงความเป็นทุกข์ของชั้นนี้.

๓) อนัตตตา (อนัตตลักษณะ) - อาการของอนัตตา อาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน อาการที่ไม่มีตัวตน อาการที่แสดงถึงความไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใครไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร อาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเองอาการที่แสดงถึงความไม่มีอำนาจแท้จริงในตัวเลยอาการที่แสดงถึงความด้อยสมรรถภาพโดยสิ้นเชิงไม่มีอำนาจกำลังอะไรต้องอาศัยพึ่งพิงสิ่งอื่น ๆ มากมายจึงมีขึ้นได้หรือยัสกับไตรลักษณ์มีความเกี่ยวข้องกันดังนี้

ทุกข์ ๓ ความหมายในพุทธศาสนาได้แก่

๑) ทุกข์ ในทุกขเวทนา หมายถึง ความรู้สึกลำบาก, ความรู้สึกเจ็บปวด, ความรู้สึกเป็นทุกข์, การเสวยอารมณ์ที่ไม่สบาย

๒) ทุกข์ ในไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) หรือที่เรียกว่า ทุกขลักษณะ หมายถึง เครื่องกำหนดว่าเป็นทุกข์, ลักษณะที่จัดว่าเป็นทุกข์, ลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าเป็นทุกข์คือ

ก. ถูกการเกิดขึ้นและการดับสลายบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา

ข. ทนได้ยากหรือคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้

ค. เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์

ง. แฝงต่อสุขหรือเป็นสภาวะที่ปฏิเสธความสุข

๓) ทุกข์ในอริยสัจ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) หรือที่เรียกว่า ทุกขอริยสัจ พระพุทธเจ้าทรงแจกแจงในข้อนี้ไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า

... ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขอริยสัจนี้แล คือ ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความประจวบด้วยสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ปราศจากสิ่งใดไม่ได้ แม้ข้อนั้นก็ เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานชั้นนี้ เป็นทุกข์

อุปาทานชั้นนี้เป็นทุกข์ หมายถึงชั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น หรือ ชั้นอันประกอบเข้าด้วย ความยึดมั่นถือมั่น จึงจะเป็นทุกข์ ลำพังชั้น ๕ เฉยๆ มันเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว มีอยู่แล้วในธรรมชาติ แต่เพราะไม่รู้ ไม่เข้าใจ จิตจึงยึดมั่นในชั้นทั้งหลายว่า เป็นตัวตนของตน จึงเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ เป็นเหตุให้เกิด การเวียนว่ายตายเกิด ในสังสารวัฏ และนี่ก็เป็นความแตกต่างระหว่างคำว่า ชั้นนี้ กับอุปาทานชั้นนี้ อริยสัจกับชั้น ๕

"ชั้น ๕" ในที่นี้ ก็คือธรรมชาติ ๕ ส่วน ซึ่งรวมอยู่ในคนๆ หนึ่งหรือ จะย่อให้สั้นเข้า ก็คือกายกับใจนั่นเองธรรมชาติ ในส่วนของร่างกายท่านเรียกว่า รูปชั้นธรรมชาติในส่วนของจิตใจนั้น ท่านเรียกว่า นามชั้นนี้ ซึ่งยังแยกย่อยออกเป็น ๔ อย่าง โดยมีชื่อเรียกดังนี้

๑) ธรรมชาติในส่วนของ การรับรู้อารมณ์ ทางตา ทางหู หรือที่เรียกกันว่า การเห็น การได้ยิน นั้นท่านมีชื่อเรียกว่า วิญญาณชั้น

๒) ธรรมชาติในส่วนของ การเสวยอารมณ์ เป็นสุข เป็นทุกข์ ท่านมีชื่อเรียกว่า เวทนาชั้น

๓) ธรรมชาติในส่วนของ การจดจำเรื่องอดีต ท่านมีชื่อเรียกว่า สัญญาชั้น

๔) ธรรมชาติในส่วนของ การนึกคิดปรุงแต่ง เป็นความคิดดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ท่านมีชื่อเรียกว่า สังขารชั้น

นามชั้นทั้ง ๔ อย่างนี้ เมื่อไปรวมกับส่วนของรูปชั้นอีก ๑ ก็จึงกลายเป็น ชั้นทั้ง ๕ หรือธรรมชาติทั้ง ๕ ส่วนนี้แหละ คือแม่บทที่เราจะต้องนำมาเอามา เป็นเครื่องพิจารณา ให้เกิดปัญญา เห็นความจริงในธรรมชาติทั้ง ๕ อย่างนี้ให้ได้... เพื่อจะได้ละคลาย ความยึดติดในชั้นทั้ง ๕ ให้เบาบางลง เพราะบ่อเกิดของความทุกข์ทั้งหลาย มาจากความยึดติดในชั้นทั้ง ๕ นี้ทั้งสิ้น ยึดมั่นในชั้น ๕ จึงพาให้เกิดทุกข์

๔. อริยสัจกับปฏิจสมุปบาท

ปฏิจสมุปบาท ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ ปฏิจ + สมุปปาโท คำว่า ปฏิจ แปลว่า อาศัย คำว่า สมุปปาโท แปลว่า เกิดขึ้นร่วมกันหรือเกิดขึ้นพร้อมกัน รวมคำ ๒ คำเข้าด้วยกัน แปลว่า อาศัยกันเกิดขึ้นร่วมกัน หรือ อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อมกัน ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายของปฏิจสมุปบาทว่า ปฏิจสมุปบาท หมายถึงสภาวะธรรมที่เป็นปัจจัยและสภาวะธรรมที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นอันเป็นกระบวนการทางปัจจัยภาพซึ่งเป็นสภาวะที่ดำรงอยู่อย่างนั้น^{๒๐} และมีนักปราชญ์ทางศาสนาได้ให้ความหมายของปฏิจสมุปบาทไว้ในลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกัน รวมความว่าปฏิจสมุปบาท หมายถึงการที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยกัน เป็นปัจจัยสืบต่อกันมา ธรรมทั้งหลายที่อาศัยกันเกิดขึ้นสืบเนื่องกันมา เกี่ยวข้องโยงกัน การ

๕. แบ่งสายของปฏิจสมุปบาท

การที่สิ่งต่างๆเกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัยและสิ่งต่างๆนั้นจะไม่เกิดหากไม่มีเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่มีอยู่เป็นอยู่และดำเนินไปตามกระบวนการของเหตุปัจจัยอย่างไม่มีวันสิ้นสุดดังนั้นปฏิจสมุปบาทจึงได้แบ่งเป็น๒สายคือ

๑) สายเกิดเรียกว่าสมุทยวารคือความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มิจฉาปฏิบัติหรือทางปฏิบัติผิด

๒) สายดับเรียกว่านิโรธวารคือความดับไปแห่งกองทุกข์ทั้งหมดเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสัมมาปฏิบัติหรือการปฏิบัติที่ถูกต้อง

^{๒๐} ที่.๓๖/๖๔/๑๐ (ไทย) .ม.

๖. ความเกี่ยวข้องกันระหว่างปฏิจจนุปบาทกับอริยสัจ ๔

แก่นของพระพุทธศาสนาอยู่ที่ปฏิจจนุปบาทและอริยสัจ ๔ ถ้าเข้าใจหลักธรรมทั้งสองนี้แล้วจะเข้าใจแก่นพระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ ได้ หลักปฏิจจนุปบาทและอริยสัจ ๔ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในคราวตรัสรู้พระองค์ได้บรรลุญาณ ๓ คือ (๑) บุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้เป็นเหตุให้ระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในอดีตได้ คือระลึกชาติได้ (๒) จุตูปปาตญาณ ความรู้ในจุติและอุบัติเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เรียก ทิพพจักขุญาณ หรือ ทิพยจักขุญาณ บ้าง และ (๓) ในญาณสุดท้ายคืออัสวักขยญาณ ความรู้ในการกำจัดอัสวกิเสส^{๒๑} ทรงตรัสรู้อริยสัจ ๔ หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ทรงประทับใต้ต้นโพธิ์ ทรงเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ วัน โดยภายใน ๗ วันนี้พระองค์ทรงพิจารณาธรรมที่ทรงตรัสรู้ คือทรงพิจารณาปฏิจจนุปบาททั้งอนุโลมและปฏิโลม คือพิจารณาทวนกลับไปกลับมาอย่างละเอียด นี้แสดงว่าอริยสัจ ๔ และปฏิจจนุปบาทเป็นเรื่องเดียวกัน เพียงแต่พูดถึงคนละแง่มุมเท่านั้น

ปฏิจจนุปบาทฝ่ายเกิดก็คืออริยสัจคือ ทุกข์กับสมุทัย ที่เด่นชัดที่สุดคือทุกข์หรือปัญหาไม่ได้พูดถึงสาเหตุของปัญหา เมื่อทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นก็ต้องมีเหตุ ปฏิจจนุปบาทไม่ได้บอกว่าเหตุนั้นคืออะไร แต่ในอริยสัจพอพูดถึงทุกข์หรือปัญหา จะบอกต่อไปว่าสาเหตุของทุกข์หรือปัญหาคืออะไรบ้าง

ปฏิจจนุปบาทฝ่ายดับนั้นคืออริยสัจข้อที่ ๓ (นิโรธ) และข้อที่ ๔ (มรรค) ต่างกันตรงที่ปฏิจจนุปบาทพูดแต่ว่าทุกข์หรือปัญหาต่างกันอย่างไร ไม่ได้บอกวิธีดับว่าจะต้องทำอย่างไรจึงดับ แต่ในอริยสัจข้อที่ ๔ บอกชัดเจนว่า วิธีจะดับทุกข์หรือแก้ปัญหานั้นจะต้องปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘^{๒๒}

๗. อริยสัจกับหลักกรรม

คำว่า “กรรม” มาจากภาษาบาลี มีรูปวิเคราะห์ทางไวยากรณ์ว่า กรณิ กมมฺ การกระทำชื่อว่ากัมมะ หรือ กรียเตติ กมมฺ กรรมที่บุคคลกระทำ ชื่อว่า กัมมะ^{๒๓} คำว่า “กรรม” “การกระทำ” ในภาษาบาลี ตามรูปศัพท์แปลว่า “กมม” ในภาษาสันสกฤต ซึ่งตรงกับคำว่า

^{๒๑} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, **ตรัสรู้**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/ตรัสรู้> [๒๐ กันยายน ๒๕๕๕]

^{๒๒} เสถียรพงษ์วรรณปก, **ปฏิจจนุปบาทและอริยสัจ ๔**, [บทความ],วารสารพหุติกรรมศาสตร์, ม.ป.พ., ม.ป.ป., หน้า ๔๙-๕๒.

^{๒๓} ประพันธ์ ศุภษร, “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖, อ้างถึงพระพุทธปิฎกมหาเถระ ปฏิรูปสิทธิ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓๐., พระมหาสมปอง มุทิโต, แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๑๖.

“กิริยา”ซึ่งเหมือนกับคำว่า ^{๒๔} ลักษณะของกรรมกรรมเป็นสิ่งที่บุคคลควรนำมาพิจารณาในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะกรรมจะส่งผลได้ก็เป็นเรื่องของกรรม เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องประสบกับผลของกรรมที่ก่อไว้ในอดีต ดังที่ใน จูฬกัมมวิภังคสูตรตอนหนึ่งความว่า “สตรีบุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะกรรมดีก็ตามกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น” ^{๒๕}

๘. ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกได้แบ่งประเภทของกรรมไว้หลายประเภทด้วยกันเช่น กรรม ๒ คือ กุศลกรรมและอกุศลกรรม กรรมที่แบ่งตามคุณภาพหรือสาเหตุที่เกิดกรรมได้กล่าวไว้ในอกุศลมูลสูตร ^{๒๖} สรุปได้ว่าอกุศลมูลมี๓อย่างคือโอโลมะโทสะโมหะมีผลทำให้เป็นทุกข์ลำบากคับแค้นเดือดร้อนในปัจจุบันหลังการตายแล้วย่อมไปเกิดในทุคติส่วนกุศลมูลมี๓อย่างคือ โอโลมะโทสะโมหะมีผลทำให้อยู่เป็นสุขไม่ลำบากไม่คับแค้นไม่เดือดร้อนในปัจจุบันย่อมปรินิพพานในชาติปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังแบ่งกรรมแบ่งตามทางที่ทำเช่นในอุปาสิทวาหุสูตรมีใจความว่า ตปัสสีเราบัญญัติในการทำชั่วในการประพฤตชั่วไว้๓ประการคือ (๑) กายกรรม (๒) วจีกรรม (๓) มโนกรรม ^{๒๗} และการแบ่งกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบากเช่นในสังคีติสูตร ^{๒๘} กุกุรวตีสสูตร ^{๒๙} และในโพฆณังคสูตร พระพุทธองค์ได้ทรงแบ่งประเภทของกรรมและการให้ผลของกรรมโดยแบ่งออกเป็นคู่ๆได้เป็น ๔ คู่คือ

๑. กรรมดำมีวิบากดำหมายถึงการกระทำทางกายทางวาจาและทางใจที่ไม่ดีเช่น การฆ่าสัตว์การลักทรัพย์การประพฤตผิดในกามการพูดเท็จและการดื่มสุราเมรัยเป็นต้นและกรรมนี้ย่อมมีวิบากดำนั้นคือส่งผลด้วยการให้ไปเกิดในอบายภูมิ

๒. กรรมขาวมีวิบากขาวหมายถึงการกระทำทางกายทางวาจาและทางใจที่ดีซึ่งกรรมขาวนี้ตรงข้ามกับกรรมดำทุกประการเช่นเว้นจากการฆ่าสัตว์เว้นจากการลักทรัพย์เว้นจากการประพฤตผิดในกามเว้นจากการพูดเท็จและเว้นจากการดื่มสุราเมรัยเป็นต้นและกรรมนี้ย่อมมีวิบากขาวนั้นคือส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิ

^{๒๔} วัชระ งามจิตฺตเจริญฺญ ,พุทธศาสนาเถรวาท , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , (๒๕๕๐, หน้า ๒๖๗.๒๖๘-

^{๒๕} ุรายละเอียดใน อจ.๑๐๑/๕๗/-๒ (ไทย) .ปญจ.

^{๒๖} ุรายละเอียดใน อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๒๗๗.

^{๒๗} ุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๖/๕๕.

^{๒๘} ุรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๑.

^{๒๙} ุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๘/๗๕.

๓. กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาวหมายถึงการกระทำทางกายทางวาจา และทางใจที่ดีบ้างไม่ดีบ้างเช่นมีการฆ่าสัตว์บ้างเว้นจากการฆ่าสัตว์บ้างมีการลักทรัพย์บ้างเว้นจากการลักทรัพย์บ้างอย่างนี้เป็นต้นและกรรมที่ดีและไม่ดีนี้ย่อมมีวิบากให้ผลตามกรรมคือดี บ้างไม่ดีบ้าง

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาวหมายถึงการกระทำทางกายทางวาจาและ ทางใจใดๆที่ไม่ก่อให้เกิดความสุขหรือความทุกข์หรือทั้งความสุขหรือความทุกข์กล่าวคือเป็น กรรมที่จะนำไปสู่สภาวะซึ่งอยู่เบื้องบนทั้งความสุขและความทุกข์อันเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายถึงเจตนาเพื่อละกรรมทั้งสามอย่างข้างต้นซึ่งเป็นสภาวะที่ดับจนหมดสิ้นแล้วซึ่งกรรมทั้ง ปวงวิบากไม่ดำไม่ขาวนั้นก็คือกรรมที่ทำเพื่อออกจากสังสารวัฏฏ์ผลของมันคือ พระนิพพาน

นอกจากนี้ในโพชฌังคสูตรยังได้กล่าวถึงการสิ้นกรรม ว่าด้วยโพชฌงค์ ได้กล่าวถึง เรื่องกรรม ๔ ประเภท ที่พระพุทธรงค์ทรงตรัสรู้แล้ว และสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม กรรม ๔ ประเภท^{๓๐} ในข้อ กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้น กรรมกรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม คือ

- (๑) สติสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความระลึก
- (๒) ฌัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียรธรรม
- (๓) วิริยสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร
- (๔) ปีติสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิ่มใจ
- (๕) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความสงบกายระงับใจ
- (๖) สมาธิสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น
- (๗) อุpekขาสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความวางใจเป็นกลาง

นี้เรียกว่า กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้น กรรมภิกษุทั้งหลาย กรรม ๔ ประการนี้แลเราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วจึงประกาศ ให้ผู้อื่นรู้ตามจากเนื้อความดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการสิ้นกรรม ที่ปรากฏในโพชฌังคสูตร จะ พ้นหรือสิ้นกรรมได้ด้วยโพชฌงค์ ๗ และมรรค ๘ ประการ

ส่วนอัฐฐานสูตรแบ่งกรรมเป็น ๕ ซึ่งเป็นอกุศลกรรมล้วน คือ การฆ่ามารดา (๑) การทำพระโลหิตของพระพุทธเจ (๔)การฆ่าพระอรหันต์ (๓)การฆ่าบิดา (๒)ทำให้หื้อ และ การยุยงสงฆ์ให้แตกกัน (๕) และมหาธรรมสมาทานสูตรได้แบ่งกรรมเป็น ๑๐ ตามทางที่จะ ไป คือ สุกติ กุศลกรรมบถ ๑๐ หรือ อบาย คืออกุศลกรรมบถ ๑๐และในปฏิสัมภิทามรรค ได้ แบ่งกรรมออกเป็น ๑๒ อย่าง

ความเกี่ยวข้องกันของอริยสังกักับหลักกรรม

ปฏิบัติที่ให้ถึงความดับกรรม อะไรบ้าง คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน อง. จตฺตก. (ไทย) ๒๑/๒๓๘/๓๕๔-๓๕๕

- ๑) สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)
- ๒) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
- ๓) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
- ๔) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
- ๕) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
- ๖) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
- ๗) สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
- ๘) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

นี่เราเรียกว่า ปฏิบัติที่ให้ถึงความดับกรรม

กรรมเก่าเราได้แสดงแล้ว กรรมใหม่เราได้แสดงแล้ว ความดับกรรมเราได้แสดงแล้ว และปฏิบัติที่ให้ถึงความดับกรรมเราได้แสดงแล้ว ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุทั้งหลาย กิจใดที่ศาสดาผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ผู้อนุเคราะห์พึงอาศัย ความอนุเคราะห์ กระทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้นเราก็ได้กระทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย นั่นโคนไม้ นั่นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงฟังพินิจ อย่าประมาท อย่าได้มีความร้อนใจ ในภายหลัง นี่คือคำพรา้สอนสำหรับเธอทั้งหลายของเรา^{๓๑}

๙. สรุป

อริยสังขมาหมายถึง ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงอันประเสริฐที่ทำให้บุคคลเป็นพระอริยะ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ซึ่งมีอยู่ในโลก และในศาสนาต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นพระอริยะเพราะเป็นสังขมาที่ทำให้สำเร็จความเป็นพระอริยะ เพราะสังขมาเหล่านั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้จำเพาะด้วยพระองค์เองอริยสังขมา ๔ เกิดจากการแสวงหาทางที่จะพ้นทุกข์ของเจ้าชายสิทธัตถะ แล้วทรงค้นพบทางที่จะบรรลุนิพพาน จากการแสวงหาด้วยวิธีการต่าง ๆ จากสำนักอาหารดาบสและอุทกดาบส เมื่อไม่ใช่ทางที่จะตรัสรู้ได้จึงทรงบำเพ็ญเพียรด้วยการทรมานตน สุดท้ายทรงค้นพบด้วยการดำเนินตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือการดำเนินการตามทางสายกลาง แล้วจึงทรงตรัสรู้อริยสังขมา ๔ พระสารีบุตรเองได้แสดงไว้ว่า อริยสังขมา ๔ เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและการแก้ไขปัญหานั้น ความทุกข์เป็นปัญหาชีวิตที่เผชิญหน้าทุกคนอยู่ การแก้ไขปัญหาคือชีวิตจะต้องดำเนินไปตามหลักเหตุผลและสติปัญญา หรือดำเนินการให้ถูกต้องตามเหตุของปัญหานั้น ๆ แล้วดับที่เหตุ อริยสังขมา ๔ มีความสำคัญมาก จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาเสมอ ๆ กิจที่ต้องทำในอริยสังขมาแต่ละข้อ รวมความแล้วได้ ๓ ประเด็น คือ (๑) สังขมาญาณ คือธรรมที่ควรรู้ (๒) กิจญาณ คือธรรมที่ควรละ และ (๓) กตญาณ คือธรรมที่ควรเจริญ

^{๓๑} ส. (ไทย) ๑๘/๑๔๖/๑๘๐

ความทุกข์ หมายถึงสภาพที่ทนได้ยาก คือทุกข์ในชั้น ๕ พระพุทธองค์ได้ทรงแยกแยะให้เห็นว่า ความทุกข์นั้นมี ๑๑ ประเภทด้วยกัน และแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ สมุทัยคือเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย ได้แก่ตัณหา คือความทะยานอยากในใจของเราซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท นิโรธ คือความดับทุกข์ หมายถึงสภาพใจที่หมดกิเลสแล้วโดยสิ้นเชิง ทำให้หมดตัณหาจึงหมดทุกข์ ที่เรียกว่า นิพพาน มรรค คือวิธีปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ มี ๘ ประการ ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงอริยสัจทั้ง ๓ ส่วนคือ (๑) พระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึงในลักษณะการแสดงพระธรรมเทศนา (๒) ในพระสุตตันตปิฎก ได้กล่าวถึงอริยสัจในลักษณะการแสดงรายละเอียด (๓) ในพระอภิธรรมปิฎกนี้ได้กล่าวถึงอริยสัจ ๔ ในลักษณะการแจกแจงหัวข้อธรรม

หลักธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอริยสัจ ๔ นั้นมีอยู่มากมาย อาจเรียกว่าหลักธรรมทั้งหมดมีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักอริยสัจ ๔ ไม่ข้อใดก็ข้อหนึ่ง เช่น ทุกข์ข้อที่ ๑ ของอริยสัจ คือทุกข์ในชั้น ๕ สมุทัย สาเหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ตัณหา ๓ เป็นต้น ไตรลักษณ์หรือลักษณะ ๓ ประการ มีความเกี่ยวข้องกับอริยสัจ คือการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสังขาร อันเป็นกฎของไตรลักษณ์ ดังนั้นจึงตรงกับทุกข์ในอริยสัจ เช่น ความเกิด ความแก่ ความตายก็เป็นทุกข์ เป็นต้น ชั้น ๕ เกี่ยวข้องกับอริยสัจโดยตรง กล่าวคือ สภาวะที่บีบคั้นของชั้น ๕ มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ทำให้เกิดทุกข์ตามหลักของอริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาทกับอริยสัจ มีความเกี่ยวข้องกัน คือปฏิจจสมุปบาท เป็นการแสดงให้เห็นทราบถึงกระบวนการเวียนว่ายตายเกิดของชีวิต ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายเกิดก็คืออริยสัจคือ ทุกข์กับสมุทัย ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายดับนั้นคืออริยสัจคือ นิโรธและมรรค หลักอริยสัจ ๔ กับหลักกรรมมีความเกี่ยวข้องกันในเรื่องของการดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ซึ่งได้แก่ มรรค ๘ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **หลักพระพุทธศาสนา**. กาญจนบุรี : สหทัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมธโร). **มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙.

พระพุทธโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธราเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

(๒) บทความ :

รังสี สุหนต์. ความรู้เรื่องอริยสัจ ๔. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
เสถียรพงษ์วรรณปก, ปฏิทิจสมุบาทและอริยสัจ ๔, วารสารพุทธปริทัศน์ศาสตร์, ม.ป.พ.,
ม.ป.ป.

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย

สายหยุด อุไรสกุล, การพัฒนาความคิดในการแก้ไขปัญหาโดยวิธีการคิดแบบอริยสัจ,
งานวิจัยสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา หันตรา,
(พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, ๒๕๔๕
พระอนุพงษ์ พรหมสอาด, “การประยุกต์ใช้อริยสัจสี่ในการจัดการความเครียด”, วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑

(๔) ซีดีรอม /สื่อออนไลน์ :

พีรวัฒน์ ชัยสุข. บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔.
[ซีดีรอม] Panyathai, อริยสัจ ๔ ประการ, [ออนไลน์],แหล่งที่มา :<http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php/%E0%B8%884> [๖ กันยายน ๒๕๕๕]

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

Ven. NaradaMaha Thera, A Manual of Buddhism, (Sri lanka : Buddhist Cultural Center, 2000), p. 123